

דבר הלכה

המוזיגה, משא"כ מיץ ענבים דאינו שייך כלל במוזיגה די לו שהוא ענמו חשיב כיון שע"ג דאינו משמח, אצל צנ"ד שמוציאים את אשר יש בו מתחלתו ומחליפים אותו במים נראה שאין על המוספת תורת יין, וכיון שכן נראה דאף אם לפניו מצרך צפה"ג מ"מ לאחריו לא יצרך מעין שלש, וכמו שהכריע המ"צ צס"י ר"ח סקמ"ח לענין מערובת מיני דגן דאף צכה"ג שמצרך תחלה צמ"מ מ"מ לענין מעין שלש צעיין דוקא כזית דגן צכדי אכילת

בח. משום דאף אם ננקוט לענין צרכה ראשונה דאוליין צמר טעמא, מ"מ יש לדון לענין צרכה אחרונה דכיון שהוא רק מפני הטעם אצל לא שגם המים נהפכו ליין, א"כ אף אם שמה רביעית יצרך צורא נפשות ולא על הגפן, דרק ציין ממש שדרכו תמיד במוזיגה אמריין שגם המים מנטרפים להשיעור וחשיב צמקא כאלו נהפכו גם הם ליין, צין להמוזגים על סד תלת וצין להמוזגים על סד שית⁸⁷, מצלי להתחשב צטעמי

והוא

ארחות הלכה

(ואף שברכתו שהכל), אבל לענין שאר מי פירות כגון מיץ תפוזים וכדו', כתב בספר ותן ברכה ח"ב עמ' 428 בשם רבנו דאף שבמיץ טבעי אם טעה ובירך בפה"ע יצא, דיש לסמוך בדיעבד על דעת החזון איש (או"ח סי' ל"ג סק"ה, ועיין גם מ"ב בסי' ר"ב בשעה"צ סקנ"ד וסי' ר"ה שם סקכ"א), מ"מ במיץ משוחזר ברכתו ודאי שהכל ואפי' בדיעבד לא יצא. וכמו כן לענין עיסה שנילושה במי פירות, שהדין שמברכים עליה בורא מיני מזונות במקום ובאופן שאין הדרך לקבוע סעודה על לחמים כאלו, דמסתמא מרגיש טעם מי הפירות (ואף אם קבע עליו, כל שאכל פחות משיעור סעודה מברך בורא מיני מזונות במקום כזה), מ"מ אם נילוושה במיץ פירות משוחזר ברכתה המוציא, דהמים המעורבים עם תמצית מי הפירות אינם נחשבים כמותם והו"ל עיסה שנילושה ברוב מים. ותן ברכה ח"ב עמ' 498 (וראה שם מש"כ בשם שו"ת מהרש"ם). 86. מנחת שלמה קמא סי' ד'. שמירת שבת כהלכתה פנ"ג ס"ב. ויצוין שדברים אלו נדפסו לראשונה ב"הנאמן" תשרי תשמ"ב, ושם נטיית דעת רבנו דברכתו שהכל, ואח"כ שב רבנו והדפיסם ב"מוריה" שבט תשמ"ב והכריע כמבואר כאן דלענין ברכה ראשונה ה"ז ספק ואילו לענין ברכה אחרונה וקידוש נראה דאין דינו כיון. ובחי' כת"י מימי חורפו כתב רבנו: במקום שמסתפק אם לברך הגפן או שהכל, לכאורה אפשר שיברך שהכל ובתוכ"ד יאמר בורא פרי הגפן, אבל נראה דא"כ הוי כמכין לכתחלה להפסיק באמצע הברכה כיון שמכין לכך, כמו הזכרת יעלה ויבוא וכדומה שלא בזמנם דבכוונה הרי זה מגרע [עיין מ"ב סי' ק"ח סקל"ח וסי' ק"ד סקכ"ה], וכיון שכן נראה דיאמר ויברך דוד וגו' ואח"כ יאמר מלך העולם שהכל נהי' בדברו [- ראה הליכות שלמה תפלה פכ"ב סכ"ב], ושוב יאמר עוד פעם כל הנוסח ויברך דוד וגו' ויסיים בורא פרי הגפן, דנראה דאין זה הפסק בין ברכה לשניה כיון שהוא עושה כן לתועלת, כמו גביל לתורי, וכמ"ש התוס' בפסחים (ק"ו ע"ב ד"ה ומקדש) דמטעם זה אין הקידוש חשיב הפסק. עכ"ל [- אולם ראה הליכות שלמה תפלה שם שאין לעשות עצה זו אלא בספק גמור, דאל"ה הו"ל כולזול, עיי"ש וראה עוד מנחת שלמה קמא סי' י"ח אותיות ב-ג - להלן מלואים עמ' תצ"ד ואילך מהו סוג ההפסק לתועלת שמותר להפסיק בו כמו גביל לתורי]. 87. עיין סי' ר"ד סעיף ה'.

יג. מיין ענבים, כיון שמעמו חלש מאד, אם הוסיף עליו מים אין דינו כיון כס⁸⁹.

אוצר התלמוד
מח"כ 1234567

עמוד 1234567

ברכת "בורא פרי הגפן" על ארבע הכוסות
יד. מי שהיין מויוקו קצת, שחייב אף הוא בשתיית ארבע כוסות ל', נראה מסתימת

דבר הלכה

פרס⁸⁸. למשכב לאחר שתייתו, עיין מ"ב שם סקל"ה
בט. דדוקא יין שכן דרכו תמיד שנתחלמו
ושה"ל סקנ"ב דפטור מלשחות, לפי שאין
דרך חירות בשתייתו. אך נראה לדון דיש
מקום לבקש מאחר שיוציאו בשתייתו, דהנה
בפסחים ל"ט ע"ב נסתפקו החוס' (ד"ה לא
יפתחו) אם יוצאין ידי מצות ארבע כוסות ע"י
אחר עיי"ש (ועיין גם ברא"ש שם סי' כ"א),
ושורש הספק הוא אם שתיית ד' כוסות היא
מצוה דרבנן כמו מצוה ומרור ונמצא שכל אחד
חייב בכך⁹¹ או דהוי רק מצוה לכבד את ליל
פסח בשתיית ד' כוסות וא"כ הו"ל כמו
קדושא רבה של שבת דהוי רק צפה"ג

כס. דדוקא יין שכן דרכו תמיד שנתחלמו
הוא חי ולא ראוי כ"כ לשמיה וטעון
מוציא אפילו לחכמים דס"ל שמזכין הגפן
גם על חי, ולכן יש שמוציא על חד תלת ויש
שמוציא על חד שית, לכן מזכין עליו הגפן
מזלי להתחשב בטעמי המציאה, משא"כ מיין
ענבים שלנו אינו שייך כלל למציאה⁹⁰.
ל. כמבואר בסי' תע"ב ס"י שאף אם אינו
שומהו כל ימות השנה נריך לדחוק עלמו
ולשחות לקיים מצוה ארבע כוסות.
אולם אם היין מויוקו באופן שנופל

ארחות הלכה

88. שם ומנחת שלמה תניא סי' יג. ומדברי רבנו במנחת שלמה תניא שם נראה דאף לפי מנהג העולם
שהזכיר המ"ב שם שמברכין מעין שלש על פת כיסנין המעורב בתבלינין, מ"מ בנר"ד גרע טפי, ועכ"פ
כשמזג יותר מעל חד תלת, עיי"ש. וראה עוד להלן, פי"ב סי'. 89. מנחת שלמה קמא סי' ד' (אות א'
וד'), ותניא סי' יג. 90. מנחת שלמה תניא שם. ועיין עוד לעיל סעיף י"ב בדין מיין ענבים משוחזר הטעם
דלא נימא דהמים שמערבין בו טפלים למיין הענבים, ולכאורה היינו נמי הטעם כאן דלא נזיל לענין
ברכה בתר רוב, ועיין עוד מ"ב סי' ר"ב סק"ט. וראה ספר חזקוני הברכה פי"ב בשם רבנו דהכמות שניתן
להוסיף למיין ענבים למציאתו מועטת מאד, ויתכן שאפילו הוסיף כמות קטנה של מים דינו כמים
ממותקים וברכתו שהכל. וכן הורה רבנו לרבני היקבים שאין למוזג מיין ענבים במים. ואף אם מוסיפים
בו תמציות שונות לחיזוקו עדיין אין למוזג במים, דסו"ס כשלעצמו אינו ראוי למציאה והחיזוק ע"י
התציות הוא סיוע חיצוני גרידא. ופעם אמר רבנו דמיין ענבים "טבעי (100%)", אם עירב בו שליש מים
ברור הדבר שברכתו שהכל. 91. הקצוה"ח בסי' קפ"ב סק"א כתב דטעמא דלא מהני שליחות במצוות
כגון בהנחת תפילין וכדו' הוא מפני שאין המצוה לעשות מעשה אלא שיהיו התפילין מונחים על האדם,
ובמידי דממילא לא שייך שליחות. והנה דבר זה פשוט הוא דאין סברא כלל דליהני שליחות אלא
במצוות כגון צדקה דעיקרה הוא שיבוא לידי העני ובוזה שפיר מהני ע"י שליח, משא"כ בשיבת סוכה
וכדו' שעיקרה בהאדם המקיימה וראי לא מהני שליחות, וכן לענין עבירה כגון חלול שבת הואיל ואין
העבירה במה שהלחם נאפה אלא בשביתת האדם וראי לא מהני בזה שליחות גם לב"ש דיש שלד"ע,
ולא בעינן קרא למעט שליחות בד"ע אלא לענין מעילה וטביחה וכדו' דעיקר קפידא דקרא הוא התוצאה,
ומובנים בכך דברי הנה"מ בסי' שמ"ח עיי"ש. ועיין ביד המלך שהשיג על הקצוה"ח משליחות
לקבלת הגט דמהני אף דאין בה מעשה. אולם נראה פשוט דאין כוונת הקצוה"ח דבעינן מעשה בפועל,

דבר הלכה

ללכת עי"ז שמבקשו להוציאו להשמייה, כי
 בלל"ה העיקר הוא השמייה לכבוד היום,
 שהרי אם כיוון ללכת בקידוש ואין צדעתו
 לשתות יין בלל"ה ג' שאל ירצה לשתות יטרך
 לזרך אפ"ה ילא ידי קידוש, וא"כ מוכח
 שהעיקר הוא השמייה⁹² (ול"ע אם לר"ך
 להסתכל ולראות את שמייתו. גם במדבר ואינו
 שומע לדברינו ילא יד"ח קידוש היום צמה
 שרואה את המקדש שומה לכבוד היום), ולכן
 נסתפקו החסידים דשמא גם מלכות ארבע כוסות

והעיקר היא השמייה ואפ"ה מוציא אחרים
 גם אם אינם טועמים, והיינו מפני שהוא
 שלוחם לכבוד את השבת בשמיית כוס, ופשוט
 הוא דאם היה שומה יין ציוס השבת, וזיך
 הגפן, ואח"כ נזכר שעדיין לא קידש, דנוטל
 כוס ושומהו לכבוד שבת, כי לא הצרכה היא
 הקידוש (אך אעפ"כ יאמר פסוקים של זכור
 את יום השבת וכדומה שיהא ניכר שהוא
 לכבוד שבת), וגם נראה שאלם צא אחד למקום
 שמקדש חזרו ונכנס לאחר צרכת הגפן יכול

ארחות הלכה

ושפיר חלה שליחות על זכיית הגט כמו שליחות לתרום וכדו', אלא כוונתו דבמה דבעינן שיתקיים בגוף
 האדם, שהוא דבר דממילא, איך אפשר שישתנה להיות כמותו של המשלח ממש (ושמיעת אפטרופוס
 נדרי יתומה נמי הרי אין השמיעה גורמת שינוי הדין, אלא שע"י השמיעה משתנה ממילא הדין לענין
 זמני ההפרה, ופשוט). אולם בשו"ת בית אפרים חו"מ סי' ס"ז [ועיין עוד במטה אפרים דיני קדיש יתום
 שער ד' אות י'] הקשה דמ"מ בנטילת לולב דמדאגבדיה נפיק ביה והוה ע"י מעשה אמאי לא תועיל
 שליחות, וכן הקשו הקצוה"ח בסי' שפ"ב ועוד לענין שליחות באכילת מצה. ובדבר אברהם ח"ב (סי' א'
 אות ד') תירץ דסו"ס גם השליח מקיים מצוה במעשה זה ולכן מהיכ"ת שתתייחס המצוה עבור המשלח,
 אך אכתי תיקשי אם כבר אכל השליח כזית מצה או נטל כבר לולב וכן אם כבר מונחים עליו עתה
 תפלין. אך נראה פשוט בדעת הקצוה"ח דבכל מצוות אלו, מלבד עצם אכילת המצה והגבהת הלולב
 והנחת התפלין, הרי קיום המצוה הוא דוקא ע"י האכילה בתוך פיו של זה, ושיהי' הלולב מונח בשעת
 הגבהת בידו של זה - וכדמוכח מפסול חציצה, ושיהיו התפלין על ידו, ועל חלק זה אין השליחות מועיל,
 וכמש"כ הבית אפרים גופי' עיי"ש. חו"י כת"י. 92. בחי' מימי חורפו כתב רבנו: יש להסתפק בקידוש
 היום של שבת ויו"ט שאין אומרים בו אלא בפה"ג, אם עיקר המצוה הוא השתיה או הברכה, ולכאורה
 נראה דהברכה עיקר, דאם עיקר המצוה הוא השתיה א"כ איך מהני להוציא אחרים אע"פ שרק הוא
 בלבד שותה, וע"כ דעיקר המצוה הוא הברכה (ואולי העיקר הוא עצם מה שאוחזו יין בידו לכבוד שבת,
 ובעינן ברהמ"ז שמברכין בסעודה שלישית על הכוס משחשכה גם לדעת הסוברים דאסור בשתיה קודם
 שיבדיל, אע"פ שאינו מברך בפה"ג כלל, דעצם האחיזה בזמן ברהמ"ז הוא כבוד הברכה). אך לפ"ז תיקשי
 דמ"מ מי שאין לו אלא ב' כוסות יין מצומצמים אחר מזיגה אמאי אמרינן בסי' רע"א סי"א שיקדש על
 אחד בלילה ויבדיל על השני ולא יקדש ביום, הא שפיר מצי מקדש בלא לשתות כלל ויותר הכוס כולו
 להבדלה. ולכן נראה דנהי דהעיקר הוא הברכה, מ"מ לאחר שאוחזו הכוס ואומר עליו קידוש היום או
 ברהמ"ז גנאי הוא להכוס שלא ישתהו, וכמש"כ רש"י בעירובין מ' ע"ב (ד"ה ליתבא) דטעמא דבעינן
 טעימה מכוס של ברכה הוא משום דגנאי הוא לו שלא יהנה אדם ממנו לאלתר עיי"ש. ועפ"ז יש לדון
 במי ששכח לקדש ביום השבת ונזכר לאחר ששתה יין דתו לא מצי לברך בפה"ג לשם קידוש, כיצד
 יעשה. וחושבני דכיון שמצוה זו אינה אלא מדרבנן אינה צריכה כוונה, אבל אין זה מסתבר, דהכא עיקר
 הקידוש הוא הכוונה, ואולי א"צ כוונת קידוש אך צריך עכ"פ שיכוין למצות היום, וא"כ כבר יצא בלחם
 משנה שכיוון ודאי לקדושת היום. והגרש"ז זלזניק אמר דנכוז שיקח כוס וישתהו בלא ברכה לכבוד שבת,

דבר הלכה

דקאי על ההגדה וההלל וזרהמ"ז וקידוש⁹³. ועכ"פ כיון שצמסקנתם כחצו התוס' רק "וגראה להחמיר" ומשמע דאכתי ספיקא הוא, נמצא שלדעת התוס' מי שהוא זקן או חולה באופן שאינו שותה כלל ארבע כוסות טוב שיבקש מאחר שיוציאו כיון דאפשר שיכולים להוציא אחרים בשתיה וזו⁹⁴.

והנה עיין צמ"צ סי' תע"ג (סקס"ח) דאם יש צרכו יין של שיירי מנזה חשיב נקי ואינו טעון שטיפה והדחה. אך מ"מ נראה שאם שמו גם אחרים מיין הקידוש שצרכו ונשאר מן היין צכוס [כגון צנד"ד שהיין מוזקו ואין לו כוס צפני עצמו אצל מ"מ יכול

כן הוא וא"כ כל אחד לשותה אלא יוצא בשתיית חצרו, ואף שמתו ד' כוסות תקנו רבנן דרך חירות בהסיעה דוקא, ולהתוס' אם לא היסב לא יצא, והרי מסתבר דאין הסיעה שייכת אלא בשעת אכילה ושתיה, מ"מ גם לענין זה עולה שתייתו של האחד עבור חצרו (רק ז"ע לפ"ז מש"כ התוס' לדחות דלעולם אין יוצא בשתיית חצרו והלשון הכל חייבים צד' כוסות קאי על צרכת ד' כוסות ומשום חינוך, הרי אמרן שהעיקר הוא השתיה ולריך רק להרגילן לראות איך שותים, ואפי' להסוברים שמצרכין רק על כוס ראשון ושלישי ג"כ שייך חינוך של ד' כוסות, ודומק לומר

ארחות הלכה

אבל לדברינו דאפשר שעיקר המצוה הוא הברכה צ"ע. ואמר הגרש"ז דיאמר על הכוס כנוסח הכל בו ברוך מקדש השבת בלא שם, ואולי סגי באמירת על כן ברוך וגו', וצ"ע. עכ"ל. אולם בחי' למס' פסחים שהובאו כאן הסיק איפכא דהעיקר הוא השתי', וכ"ה במנחת שלמה תנינא סי' י"ג. ומ"מ אם הוא עדיין לפני בציעת הפת ראה שמירת שבת כהלכתה פנ"ב סכ"ב בשם רבנו דלא יסמוך על הכוס שישתה בתוך הסעודה אלא יכוין בברכת הפת שיהא זה לשם קידוש, וראה עוד בתקונים ומלואים שם שנתן רבנו עצה נוספת שישתה בשעת הסעודה חמר מדינה שלא היה בדעתו כלל לשתותו. וראה ארחות רבנו (לגיס רבנו הגר"א הורביץ ז"ל) ח"א עמ' ק"י שהורה לו רבנו, שאם שכח ובצע קודם קידוש היום יקח כוס ויאמר על כן ברוך וגו', ולא יסמוך על המוציא, דקידוש בעי כוונה והוא לא כיוון לכך. ועיין עוד שמירת שבת כהלכתה פנ"ב הע' י"ז ותקונים ומלואים שם. ⁹³ והנה לעיל שם (ד"ה סמוך) כתבו התוס' בתרוץ א' דהא דמותר לשתות בין כוס א' לב' היינו משום דבשתיה אין אדם נוהר ושותה הרבה וטובא מיגרר גרירי, ולפ"ז לצד זה של התוס' שרק בעה"ב שותה ד' כוסות, נמצא דשאר המסובין יהיו אסורים לשתות לפני אכילת המצה מעט יין, משום דמיסעד סעיד (עיין תוס' ק"ח ע"א ד"ה אלא). חזי' כת"י למס' פסחים צ"ט ע"ב. ⁹⁴ חזי' כת"י למס' פסחים צ"ט ע"ב ועוד. וכן יעץ פעם למעשה. ויש לדון בכזה"ג שאינו שותה היין כלל אם יש מעלה באחיזת הכוס כדי שיאמר ההגדה [עכ"פ מלפיהך וכו', עיין מ"ב סי' תע"ג סקס"ז] על הכוס, וצ"ע. והנה לענין קידוש מבואר בסי' ער"ב ס"ט בהגה דהאסור ביין משום נדר אם אין אחרים עמו שישתה הכוס לא יקדש בעצמו על היין, אך עיי"ש באחרונים דעיקר הטעם הוא משום דהמקדש צריך שיטעום, וא"כ לענין שאר כוסות של ליל הסדר אכתי יש מקום לדבר, ואף בכוס ראשון ובאופן שאחר ישתה ממנו (ועיין בקו"א לשו"ע הרב שם סק"ב שדחה הא דמשמע בשו"ת חכם צבי סו"ס קס"ח שכל דבר הטעון כוס טעון גם ברכת בפנה"ג ולכן אין ליתן לנוזר שום כוס של ברכה, והעלה דלא תליא כוס של ברכה בברכת הגפן עיי"ש. מיהו לדבריו נראה דתליא בהנדון דלהלן לענין ברכה על כל כוס בחמר מדינה, ועיין תהלי"ד שם סק"ו וסי' רצ"ה סק"א ודו"ק). אכן בחי' למס' פסחים ק"ו ע"א דעת רבנו דאף להסוברים דקידוש על היין דבר תורה ואילו הטעימה מדרבנן מ"מ מסתבר שאין טעם שיאחזו נוזר הכוס בידו, וכן כל אדם יין של ערלה וכלאי הכרם וכיו"ב, דעכ"פ צריך שיהא ראוי

דבר הלכה

וצעיקר דבר זה ל"ע, כיון דלאזהרה זו מפורשת גם בשו"ע (סי' ק"ע סט"ז) שלא ישתה מן הכוס ויתן לחברו מפני סכנת נפשות, על סמך מה רבים מקילין בזה בכוס של קידוש וצרהמ"ז ושל ז' ברכות ליתן את הכוס גם לאחרים שאינם בני ציתו, ומניין לנו בכוס של מצוה מותר⁹⁶.

לטעום מעט מיין הקידוש], כיון שאמרו רז"ל (מס' דרך ארץ רנה פ"ט) שאם נותן כוס כזו לחברו מתחייב בנפשו, מסתבר דלריך נמי שטיפה והדמה אפי' אם לדידי' לא איכפת בכך (וגם בנקי לגמרי עיין בכה"ס (סי' קפ"ג סק"ד) שכתב דמדברי הוזה"ק והתיקונים משמע דטעון שטיפה והדמה)⁹⁵.

ארחות הלכה

לשתי' וזה אינו ראוי, עכ"ד, והיינו בלאו טעמי' דהחכ"צ דהשתי' מעכבת (וגם חשיב אינו מחויב בדבר ולא מצי להוציא אחרים עיי"ש), אלא דליכא חשיבות דעל היין אא"כ ראוי הוא לשתי', ולפ"ז נראה דה"ה לכל כוסות ליל הסדר, אבל בנד"ד שראוי הוא לשותות היין אלא שהוא מזיקו אכתי צ"ע. ומיהו להמבואר להלן דעיקר מצות ד' כוסות היא שתיית היין, מסתבר דאין טעם באחיזת הכוס גרידא. ויצוין שבעיקר דינא דהחכם צבי, שמקורו בעובדא שהיתה לפניו שישב במסיבת ת"ח וכיבדו לשד"ר מארץ ישראל שהי' נזיר שמשון לברך ברהמ"ז, ואחזו אחר את הכוס, וע"ז האריך להוכיח שאף אם הי' הוא עצמו אוחז הכוס לאו שפיר דמי משום דאינו מחויב בדבר, עיי"ש, כתב בנו הגר"י עמדין ז"ל בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' ס"ד) וז"ל, ותמהתי מאד מה צורך לכך, שהרי בלא"ה אי אפשר מתלמוד ערוך פ"ק דע"ז (ו' ע"ב) ופ"ב דפסחים (כ"ב ע"ב) שאיסור דאורייתא הוא שלא להושיט כוס יין לנזיר, ועיי"ש שתמה משום כך גם על פסק הרמ"א בסי' ער"ב הנ"ל, ורגיל היה רבנו לומר שדברי השאילת יעב"ץ צע"ג, דפשוט שלא נאמר האיסור אלא באופן שהנזיר שוגג או מזיד ועלול לשותותו (ועיין בע"ז שם תוד"ה מנין), אבל כשברור הדבר שנוטלה רק לברך עליה בהמ"ז ולא לעבור ח"ו על נזירותו מהיכ"ת שיש כאן איסור זה⁹⁵. תשו' כת"י. ועיין סי' תע"ב במ"ב סקל"א בענין שתיית כמה אנשים מכוס אחת. ובבית רבנו שטפו והדיחו הכוסות בליל פסח לפני קידוש ולפני ברכת המזון. ⁹⁶ שמירת שבת כהלכתה פמ"ח הע' ס"ט ותקונים ומלואים שם. ועיין מ"ב סי' ק"ע סקל"ז. וראה שד"ח, דברי חכמים סי' פ"ב וחלק הכללים מערכת ש' אות נ"ח, אם בסכנה טבעית אמרינן ג"כ שומר מצוה לא ידע דבר רע. ועיין עוד ס' שמירת הגוף והנפש, מבוא פרק י"ב. וראה עוד בשד"ח אסיפת דינים, פאת השדה מערכת ברכות סי' ל"א (ד"ה וידידי), מכתבו של הגאון אדר"ת ז"ל לתמוה על מנהג הספרדים שהמסדר קדושין טועם מן הכוס, דהרי קי"ל דלא ישתה מן הכוס ויתנגה לחברו, והוסיף "ואולי יחשבו שבכוס מצוה לא שייך זה, והא קמן בכוס של קידוש סי' רע"א סי"ד, ובכוס של בהמ"ז ריש סי' ק"צ", עיי"ש עוד. ורבנו דקדק בזה לגבי אורחים שאינם מבני הבית, ומוג עבורם מכוס הקידוש לכוסות אחרים טרם ששתה בעצמו (ובדרך כלל הכינו באותם כוסות יין לפני הקידוש, ולאחר הקידוש מוג לתוכם מעט מכוסו, ודקדק שישאר בכוסו כשיעור רביעית). וכן אמר גם לאחרים. וביאר דהיינו מפני נדון דידן אבל לא מחשש פגימת היין, דלפי מה דנהגין כהמ"ב בסי' רע"א שעה"צ סקכ"ט דאע"ג שהמברך שתה לא נפגם היין בכך לגבי שאר השותים [וראה הערת רבנו שנדפסה במהדורת המ"ב עם לקוטי דברי שו"ע הרב בשנת תשנ"ב ז"ל: אגב אמרתי להעיר דאינשי [- נשמט] שדעת המ"ב בשעה"צ סי' רע"א אות כ"ט שאם כל השומעים שותים מכוס של ברכה כמו קידוש אע"ג שהמברך שתה קודם לא מיקרי כוס פגום, וידוע שכן המנהג, וזה לא כשו"ע הרב בסי' ק"צ אות ה' שכתב דעדיף טפי שהמברך ישפוך מכוסו לפני השתיה כדי שהשומעים ישתו מכוס שאינו פגום, וזה לא נזכר במ"ב שהו"ל כ"ת], איז נפק"מ אם שותים מאותו הכוס

הפוסקים שחייב לברך בורא פרי הגפן על שתייתו לא 97.

דבר הלכה

הו"ל כאכילת איסור. צרם נראה שצדצר שרגילין אנשים לעצור על דברי הרופאים הו"ל כעין מה שאמרו בגמ' לענין הקזת דם (שבת קכ"ט ע"ג) ומילה ציומא דעיבא (יצמות ע"ג ע"א) דהאידנא כיון דדשו צי' רצים שומר פתאים ד', מדע שהרי מצואר בגמ' על הרצה מיני אוכלין שהם מזיקים, כמו קמח שעורים דקשים לקוקיאני ואפ"ה מצרכין על אכילתן כמצואר צצרכות ל"ו ע"א, וכן טחול וירקות וכדומה, וע"כ כדאמרן דכיון דדרך בני אדם שלא לחשוש לכך ואוכלין אותן לפעמים מפני שמצביעין ונהנין מהן לכן מצרכין (משא"כ שמן וית כיון דכמות שהוא אינו נהנה ממנו לכן קיי"ל דאין מצרכין עליו כמ"ש צקי' ר"צ ק"ד) 101.

לא. שהרי לא נזכר כלל צקי' תע"צ שם להזהיר שלא יצרך צפה"ג 98. צרם יש לעיין לענין מי שאסרו עליו הרופאים לשמות יין אצל הו"א אינו מרגיש חולשה ע"י כך ואינו שומע לקולם, דהן אמנם דכיון שלכו"ע ה"ז משקה טוב, ורק לדידי' מפני חליו מזיק הוא, מסתבר שגם אם אסר הרופא עליו לשמות ועצר ושמה חייב לצרך, דסו"ס יש כאן הנחת אכילה (ורק צמאכל טוב שמעורב צו סם המזיק ל"ע אי מצרך, דסו"ס נהנה מהחלק הראוי לאכילה, או לא), אצל הרי מצואר צקי' ר"ד שאין מצרכים על אכילת איסור, וכן אם אסר על עצמו צקונס או נזיר ששומה יין אינו מצרך כמ"ש צמ"צ שם 99, וא"כ צנד"ד נמי הרי עבר על ונשמרתם מאד לנפשותיכם 100 וא"כ

ארחות הלכה

או שמוגו היין לכוסות אחרים. וראה מאמרו של הרה"ג ר' ארי' ליב בהגרא"ד אויערבאך שליט"א נכד רבנו בקובץ בית אהרן וישראל חשון תשנ"א - שהיה למראה עיני רבנו ונדפס בהסכמתו - שהאריך להוכיח כן. ובשיחה עם תלמידים בענין זה סיים רבנו: עכ"פ באו וראו כמה מחבבין ישראל את המצוות, שהכל משתדלים לשתות מן הכוס של ברכה, והרי בכוס רגילה האם יתרצה אדם לשתות משיורי חברו אפילו יעבירונו לכוס אחר, אלא שחביבות המצוה גוברת על כך. והיה רבנו מספר אודות חיוב המצוה הנפלא של הגרי"ח זוננפלד ז"ל, שנוכח בה בעת סעודת מצוה שהשתתף בה הגרי"ח ונתכבד בברכת המזון, ונשפך מעט יין מן הכוס לצלוחית שעמדה תחתיו, שהיו בה שיורי מאכל. ועל אף שהיה הגרי"ח ז"ל אסטניס מופלג, עכ"ז לאחר ששתה הכוס אחז הצלוחית בשתי ידיו ושתה שיירי היין כשכולו אומר חיוב המצוה, וסיים רבנו "לא אוכל לשכוח מצוה נפלא זה". 97. מנחת שלמה קמא סי' י"ח אות ז', וחי' כת"י. 98. מנחת שלמה קמא שם. 99. רצ"ע באכל בלא נטילת ידים אם יש לענות אמן כשמברך המוציא, דהא איסורא קעביד. וראיתי בס' לב חיים בסי' ב' שהאריך בזה ואסיק דשפיר עונין מפני שמשכחת לה בפחות מכזית דמברכין עליו המוציא ופטור מנטילה, ולעג"ד אין זה ברור דכיון דעכ"פ בדעתו לאכול הרבה למה יפטור מנטילה. גם צ"ע לפ"ז ברב המסדר קידושין איך מברך הגפן עבור חתן שאינו שומר תו"מ, שלא הבדיל במוצ"ש ואסור לו לשתות. אך אולי התם השתי' אינה מעכבת כ"כ את הברכה, דומיא דברית מילה ביוה"כ שמברכין הגפן אף שאין שותים רק מטעמין ממנו לתינוק (ויש להסתפק באכל בשר שלא נמלח או שלא נקרו ממנו החלב, דאסור רק מפני התערובות, דאולי שייכא ב' ברכה מפני החלק המותר). חי' כת"י למס' ברכות מ"ה ע"א. ועיין אפיקי ים ח"ב סי' ג' מש"כ בזה. 100. בענין מקורו של איסור זה אם הוא מקרא דונשמרתם או מקרא אחרינא, ראה ספר שמירת הגוף והנפש, מבוא פרק א'. 101. חי' כת"י למס' ברכות מ"ה ע"א (אולם בנר"ד עדיין י"ל דכיון

זו. אף לפי מנהגנו לברך "בורא פרי הגפן" על כל בום מארבע כוסות לב, מ"מ המקיימם בחמר מדינה¹⁰², יש להסתפק אם יברך "שהכל" על כל בום או על בום

דבר הלכה

דעת הרי"ף וזי"א דהפסק צהמ"ז הוא רק משום דמשתי וזרוכי צהדי הדדי אי אפשר, ושאיני מפלה דהוי הפסקת רשות אצל צהמ"ז וכן הלל והגדה שפיר חשיבי הפסק. וצמק"א [ראה מנחת שלמה קמא סי' י"ח אות א'-ד'] נתבאר דהיינו משום דרק אם כל א' מהכוסות הוא מלוא צפ"ע מסתבר לומר שאמירת ההגדה וההלל צין הכוסות הוא כדי להפסיק ציניהם שיהא ניכר צך שכל כוס הוא מלוא צפ"ע, ואז הוא דמלין לומר דה"ז דומה לצרהמ"ז שהיא סילוק והפסק מאכילה, עיי"ש"ה. אולם נתבאר שם [אות ד'] דמה שאנו נוהגים כהרי"ף אין זה משום טעמא דהמלחמות, וכמו כן דצרי המג"א בזה צ"ע [ראה להלן דבר הלכה אות ל"ג], ויותר נראה לומר בזה כהט"ז סי' תע"ד סק"א שכתב

לב. שורש דין זה שכתב הרמ"א צמ"ת תע"ד ס"א "והמנהג צין האשכנזים לצרך צרכה ראשונה כל כל כוס וכוס וכו' וכן דעת רוב הגאונים", הוא צרי"ף פרק ערבי פסחים (כ"ד ע"א מדפי הרי"ף) וז"ל, ואמרי רבנאמא הואיל וכל אחד ואחד מלוא צפני ענמו הוא צרכין צפה"ג אכל כסא וכסא. ומציא ראי' לסברא זו ממ"ש צחולין (פ"ז ע"א) דצהמ"ז חשיבא הפסק משום דלא אפשר למישתי וזרוכי צהדי הדדי, וה"נ כיון דלא אפשר למיקרי ומשתי צהדי הדדי צריך לחזור ולצרך צתר דאמר הגדה וצתר דגמר הלילא צפה"ג, עכ"ד. והנה הרו"ה השיג שם על הרי"ף דשאני צהמ"ז שהוא סילוק אכילה משא"כ אמירת הגדה דשלחן ערוך צסעודתו לפניו ואין זה נראה סילוק, אולם הרמב"ן מיישב

ארחות הלכה

שסוף סוף מעיקר הדין עליו לנהוג בדעת הרופאים יתכן שפטור ממצות ד' כוסות ואף אם שותה מ"מ לא יברך על כוס ב' וד'. וראה דבר הלכה אות ל"ז וארחות הלכה ציון 124). ומבואר מדברי רבנו דאף שאין ההיזק נעשה ע"י שתיה אחת אלא בהצטרפות פעמים רבות, מ"מ ה"ז בכלל האיסור של ונשמרתם, וכע"ז כתב רבנו - בהסכמתו לס' "פאר תחת אפר" - לענין סכנת העישון, וזה לשונו: הנני להעיר על האמור בספרו (עמ' פ"ב) בענין סכנה הנעשית רק ע"י הצטברות, דמצינן כע"ז במס' בבא בתרא כ"ב ע"ב לענין "דוושא", שאנשים דשין ברגל בין שני כתלים להקשות קרקעית יסודות הכתלים ולא ימוטו, ואפ"ה הולכים שם גם בשבת ואין חוששין להצטברות של "בונה", וכן מצינו במס' ביצה י"א ע"א לענין עור לפני הדורסן ששוחטין במקום דריסת הרגלים שזהו צורך עיבוד שייתעבד ע"י הדריסה, והולכין על זה גם בשבת ויו"ט. אך מלבד דהו"ל פסיק רישא דלא ניחא ליה [ולכן בשבת ויו"ט שרי], וגם סכנתא הרי חמירא טובא, אין זה שייך כלל לנד"ד שהכל נעשה ע"י המעשן בעצמו, שחובל כל הזמן את עצמו מתחלה ועד סוף [ולכן יש לאסור]. ומודיע אני בזה שמעולם לא הצטרפתי לדעת המתירים את העישון גם בזמננו [- שנודעה לכל סכנת העישון]. עכ"ל. ¹⁰². והיינו במי שאין לו יין וכדו', ועיין סי' תפ"ג ס"א בהג"ה (וגדר אין לו יין לכאו' היינו כמו לענין הבדלה בשאר שבתות השנה, ועיין בה"ל סי' רצ"ו ד"ה אם דאף שהיין ביוקר מיקרי מצוי, וראה שמירת שבת כהלכתה פ"ס הע' ה' אם היינו עד שליש או אפילו ביותר משליש עיי"ש, ומ"מ הוסיף רבנו בע"פ דודאי יש לדבר שיעור מסוים, דפשיטא שאינו מחויב להוציא ממנו רב להשיג יין להבדלה במקום חמר מדינה).